งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี
สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

The Celebration of the100thBirthday Anniversary of
His Holiness SomdetPhraNyanasamvara
the Supreme Patriarch of Thailand
3rd October 2013

๑๐๐ ปี พระชันษา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก กับพระศาสนากิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สากล ทีฆายุโก โหตุ สังฆราชา

ทศพนธ์ นรทัศน์ เรียบเรียง
ประธานชมรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกัน
www.ictforall.org
www.facebook.com/ICTforAll.org

บทนำ

เนื่องในโอกาสคล้ายวันประสูติ เจริญพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ นับเป็นมหามงคลสมัยที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะได้แสดงความสำนึกในพระเมตตาและพระบารมีธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ที่ทรงมีต่อพระบวรพุทธศาสนาและประชาชนเป็นเอนกประการ ทรงเป็นแบบอย่างอันดีงามในพระจริยวัตรและพระคุณธรรม ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะได้น้อมนำหลักธรรมจากหนังสือพระนิพนธ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คำสอนต่างๆ และแบบอย่างอันดีงามจากพระจริยวัตร หลักปฏิบัติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในอันที่จะยังให้เกิดประโยชน์สุข ความสุขสงบในจิตใจ ทั้งแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์และสันติ อีกทั้งยังเป็นการจรรโลงพระบวรพระพุทธศาสนาให้ธำรงสถาพรสืบไป

พระประวัติ[1]

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สุวัฑฒนมหาเถระ) มีพระนามเดิมว่า “เจริญ” นามสกุล “คชวัตร” ทรงมีพระชาติภูมิ ณ จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา ณ วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี แล้วเข้ามาอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จนพระชนมายุครบอุปสมบท และทรงอุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมี สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ประทับอยู่ศึกษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ตลอดมาจนกระทั่งสอบได้เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงสมณศักดิ์มาโดยลำดับดังนี้ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นราช และพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ “พระโศภณคณาภรณ์” ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ “พระธรรมวราภรณ์” ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ “พระสาสนโสภณ” ทรงเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ “สมเด็จพระญาณสังวร” และทรงได้รับพระราชทานสถาปนาเป็น “สมเด็จพระสังฆราช” ในราชทินนามที่ “สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก” เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ราชทินนามสมเด็จพระญาณสังวรนี้ ทรงได้รับพระราชทานสถาปนาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในอภิลักขิตสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ ขณะที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรทรงเป็น “พระสาสนโสภณ” เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร อายุ ๕๙ พรรษา ๓๙ โดยได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ “สมเด็จพระญาณสังวร” มีนามตามที่จารึกในสุพรรณบัฏว่า **“สมเด็จพระญาณสังวร บรมนริศธรรมนีติสาธก ตรีปิฎกปริยัติธาดา สัปตวิสุทธิจริยาสมบัติ อุดมศีลาจารวัตรสุนทร ธรรมยุติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัณยวาสี”** อันมีความหมายว่า ผู้สำรวมในญาณ คือความรู้ แนะนำแนวธรรมถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรอบรู้ปริยัติคือพระไตรปิฎก สมบูรณ์ด้วยความประพฤติตามวิสุทธิ ๗ ประการ งามด้วยศีลและมารยาทอันสูงส่ง เป็นใหญ่ในคณะธรรมยุติ สถิตในอารามอันประเสริฐ ฝ่ายคามวาสีและฝ่ายอรัญวาสี

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นผู้ใฝ่ในการศึกษา ทรงมีพระอัธยาศัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่ทรงเป็นพระเปรียญ โดยเฉพาะในด้านภาษา ทรงศึกษาภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาต่างๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน จนสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี กระทั่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระอุปัชฌาย์ของพระองค์ทรงเห็นว่า จะเพลินในการศึกษามากไป วันหนึ่งทรงเตือนว่า ควรทำกรรมฐานเสียบ้าง เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเริ่มทำกรรมฐานมาแต่บัดนั้น และทำตลอดมาอย่างต่อเนื่อง แต่ขณะเดียวกัน ท่านก็มิได้ละจากเส้นทางสายปริยัติ กระทั่งสอบได้

---

[1] กองอำนวยการ งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ . (๒๕๕๖). **พระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน คชวัตร).** [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก : http://www.watbowon.com/100y/พระประวัติไทย_english.pdf/. (วันที่ค้นข้อมูล: ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๖),

เปรียญธรรม ๙ ประโยค อันถือเป็นระดับชั้นสูงสุดในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ขณะมีอายุได้ ๒๙ ปี และมีพรรษาในภิกขุภาวะเพียง ๙ ปีเท่านั้น จึงทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงภูมิธรรมทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ

เนื่องจากทรงรอบรู้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี จึงทรงศึกษาหาความรู้สมัยใหม่ด้วยการอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ ทั้งทางคดีโลกและคดีธรรม เป็นเหตุให้ทรงมีทัศนะกว้างขวางทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้ทรงนิพนธ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสมสมัยเหมาะแก่บุคคลและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน และทรงสั่งสอนพระพุทธศาสนาทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในด้านการศึกษา ได้ทรงมีพระดำริทางการศึกษาที่กว้างไกล ทรงมีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทย คือ "มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย" มาแต่ต้น ทั้งนี้แต่เดิมนั้น คณะสงฆ์ไทยโดยส่วนรวมยังมีท่าทีไปในทางลบต่อการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือมหามกุฏราชวิทยาลัยในวัดบวรนิเวศวิหาร และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เพราะเข้าใจว่าเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนวิชาการทางโลกมากเกินไปอันไม่น่าจะเป็นผลดีต่อการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ ฉะนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งนี้จึงไม่ได้รับการรับรองและไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์อย่างเป็นทางการเรื่อยมา

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เมื่อครั้งยังเป็นที่ พระสาสนโสภณ เป็นประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศนั้น ท่านได้เสนอมหาเถรสมาคมให้รับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ เพราะการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งมีสถานะเสมือนสถาบันการศึกษาที่ดำเนินการโดยเอกชน โดยคณะสงฆ์ไม่ได้รับรอง กลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์เป็นอันมาก ผลจากข้อเสนอดังกล่าว มหาเถรสมาคมจึงได้พิจารณาและให้การรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง "เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์" เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ และทางราชการได้ประกาศรับรองวิทยฐานะของผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗

นอกจากพระกรณียกิจตามหน้าที่ตำแหน่งแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ยังได้ทรงปฏิบัติหน้าที่พิเศษ อันมีความสำคัญยิ่งอีกหลายวาระ กล่าวคือ ทรงเป็นพระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน เมื่อครั้งเสด็จออกทรงพระผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ พร้อมทั้งทรงถวายความรู้ในพระธรรมวินัยตลอดระยะเวลาแห่งการทรงพระผนวช ทรงเป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งเสด็จออกทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญทางการคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ มาเป็นลำดับ เป็นเหตุให้ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา ประเทศชาติ และประชาชนเป็นเอนกประการ นับได้ว่าทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงเพียบพร้อมด้วยอัตตสมบัติและปรหิตปฏิบัติ และทรงเป็นครุฐานียบุคคลของชาติทั้งในด้านพุทธจักรและอาณาจักร

วัตรปฏิบัติประการหนึ่งของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ที่สมควรนำมาเผยแพร่เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้พระภิกษุสามเณร ตลอดจนพุทธศาสนิกชนในการดำรงตนอย่างเรียบง่าย นั่นคือ

"ความเป็นผู้สันโดษ" เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงปฏิบัติพระองค์อย่างเรียบง่าย แม้เสนาสนะที่อยู่อาศัยก็ไม่โปรดให้ประดับตกแต่ง ทรงเตือนภิกษุสามเณรอยู่เสมอว่า ***"พระเณรไม่ควรอยู่อย่างหรูหรา"***

พระภิกษุในวัดบวรนิเวศวิหารที่ถวายการปรนนิบัติดูแลเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เล่าว่า แม้จนเมื่อทรงดำรงตำแหน่งประมุขแห่งศาสนจักรแล้ว ที่บรรทมในตำหนักที่ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ก็ยังคงเป็นเพียงเก้าอี้สปริงตัวเก่า ซึ่งสั้นเกินกว่าที่จะใช้นอนได้ จึงต้องใช้ตั่งต่อทางปลายเพื่อวางพระบาท ถัดจากด้านปลายพระบาทไปก็เป็นโต๊ะเล็กๆ อีกตัว ตั้งพัดลมเก่าๆ ซึ่ง "เปิดทีก็หมุนแก็กๆ ๆ"

แม้แต่อาสนะผืนเก่าที่พระมารดา คือ "นางน้อย" เคยเย็บถวายแต่เมื่อครั้งยังเป็นมหาเปรียญหนุ่มๆ พระองค์ก็ใช้เรื่อยมา จนเมื่อขาดเปื่อยไป ก็ยังนำไปรองไว้ใต้อาสนะผืนใหม่ และเมื่อทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว อาสนะผืนเก่าที่พระมารดาเย็บให้ก็ยังโปรดให้วางไว้ใต้อาสนะที่ประทับเป็นการแสดงกตัญญุตาสนองคุณเช่นที่เคยทรงถือปฏิบัติมา ได้ยินมาว่าครั้งหนึ่งเคยมีเด็กจะหยิบไปทิ้งเพราะเห็นเป็นผ้าเก่าๆ ขาดๆ แต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร มีรับสั่งว่า *"นั่นของโยมแม่ เอาไว้ที่เดิม"*

ส่วนวัตถุสิ่งของที่มีผู้ถวายมาก็มักทรงแจกจ่ายต่อไปตามโอกาส ครั้งหนึ่งมีผู้ปวารณาจะถวายรถยนต์สำหรับทรงใช้สอยประจำพระองค์เพื่อความสะดวกในการที่จะเสด็จไปทรงปฏิบัติภารกิจในที่ต่างๆ พระองค์ก็ตอบเขาไปว่า *"ไม่รู้จะเก็บไว้ที่ไหน"* จึงเป็นอันว่าไม่ทรงรับถวาย

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเตือนภิกษุสามเณรอยู่เสมอว่า ***"เป็นพระต้องจน"*** และไม่เพียงแต่ทรงสอนผู้อื่นเท่านั้น แม้พระองค์เองก็ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นตัวอย่างเช่นกัน ครั้งหนึ่งหลังจากทรงได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ไม่นานนักศิษย์ใกล้ชิดคนหนึ่งมากราบทูลว่า *"ขณะนี้วัด (ชื่อวัด) ที่เมืองกาญจน์ฯ กำลังสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเกือบจะเสร็จแล้วยังขาดเงินอีกราว ๗-๘ แสนบาท อยากจะกราบทูลใต้ฝ่าพระบาทเสด็จไปโปรดสักครั้ง สะพานจะได้เสร็จเร็วๆ ไม่ทราบว่าใต้ฝ่าพระบาทจะพอมีเวลาเสด็จได้หรือไม่ กระหม่อม"* เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ตรัสตอบว่า *"เวลาน่ะพอมี แต่เงินตั้งแสนจะเอาที่ไหน เพราะพระไม่มีอาชีพการงาน ไม่มีรายได้เหมือนชาวบ้าน แล้วแต่เขาจะให้"*

พระวิริยะเพื่อพระศาสนา

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นผู้ตั้งใจเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยทรงรู้จริงว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นครูผู้มีวิชาที่ยิ่งใหญ่เพียงใด การปฏิบัติตามข้อธรรมของพระพุทธองค์จักได้รับประโยชน์จริงเพียงนั้น พระวิริยะของพระองค์เพื่อพระศาสนาจึงมีจุดเริ่มต้นที่พระองค์เองก่อนแล้วจึงทรงนำรอยทางพระพุทธองค์มาเป็นแนวทางแก่พุทธบริษัทและพุทธศาสนิกชน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้ก้าวหน้าในเส้นทางธรรมอย่างถูกต้องและมั่นคงสืบไป...ด้วยพระเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และพระกตัญญุตาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นพระมหาเถระที่มีวิสัยทัศน์ทางการศึกษา พร้อมทั้งทรงสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ทั้งทางปริยัติและทางปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากการศึกษาของพระภิกษุสามเณรแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ยังมีส่วนในการสร้างสรรค์วิชาการในสถาบันการศึกษาของบ้านเมืองอีกด้วย เช่น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ทรงได้รับอาราธนาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ทรงเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ร่วมกับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยทรงบรรยาย เรื่อง “พระพุทธศาสนากับสังคมไทย”

พ.ศ. ๒๕๑๙ ขณะยังทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระญาณสังวร พระองค์ได้รับอาราธนาเป็นอาจารย์พิเศษสอนการฝึกสมาธิตามแนวพุทธศาสนา ในภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถือว่าเป็นมหาวิทยาลัยแรกที่บรรจุวิชานี้เป็นวิชาบังคับไว้ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ทรงเป็นอาจารย์พระองค์แรก สอนนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายปี

นอกจากนั้นสถาบันอื่นๆ ตลอดจนข้าราชการและพนักงานในองค์กรต่างๆ ยังได้กราบทูลอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ไปทรงสอนวิชาการฝึกทำสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนา นับได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ได้ทรงเป็นผู้จุดประกายในการศึกษาปฏิบัติสมาธิกรรมฐานในหมู่พุทธศาสนิกชนทุกระดับอย่างกว้างขวาง

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงอุทิศพระองค์ให้พระบวรพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ ทั้งในด้านการปกครองฝ่ายสงฆ์ ที่พระองค์ทรงมีความรับผิดชอบมากมายในตำแหน่งสำคัญๆ ดังที่ **พระอนิล ธมฺมสากิโย, ดร.** ผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชกล่าวไว้ว่า ***“เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เป็นผู้อุทิศชีวิตทั้งหมดให้กับพระศาสนา ทั้งความรู้ความสามารถ ความสุขส่วนพระองค์ แม้ว่าบางครั้งทรงไม่ได้บรรทม พระองค์ไม่เคยแสดงพระอาการไม่พอพระทัย ทรงสำรวมพระองค์ตลอดเวลา ทรงมีการเตรียมงานก่อนทุกครั้ง บางทีแม้เวลาเสวยก็จะรับสั่งเรื่องงาน”***

ในด้านการเผยแผ่ธรรมสู่ประชาชนนั้น เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร มีวิธีการเผยแผ่ธรรมต่อพุทธศาสนิกชนหลายระดับ จากง่ายไปหายาก ตื้นไปลึก แต่ทั้งหมดเป็นไปเพื่อความเข้าใจความจริงแห่งชีวิตที่เป็นอริยสัจ ธรรมที่เป็นยอดมงกุฎแห่งพระพุทธศาสนา ธรรมที่นำไปสู่ทางแห่งการพ้นทุกข์

เมื่อครั้งที่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร มีพระสุขภาพแข็งแรง พระกรณียกิจประจำของพระองค์ คือการเทศน์ในพระอุโบสถ ทุกวันพระข้างขึ้นและข้างแรม ๑๕ ค่ำ คือเดือนละ ๒ ครั้ง ซึ่งมีประชาชนไปฟังจนล้นพระอุโบสถ นอกจากนี้ยังทรงบรรยายธรรมในรายการ **“การบริหารทางจิต”** ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง อ.ส. พระราชวังดุสิตเป็นประจำทุกเช้าวันอาทิตย์...พลังแห่งพระสุรเสียงที่บรรจุด้วยพลังแห่งความหมายในธรรมนี้ เกิดขึ้นได้ก็เพราะเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร มีพระวิริยะจนเข้าถึงหัวใจแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เมื่อถ่ายทอดเป็นธรรมบรรยายสู่ประชาชน ด้วยจิตที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา จึงทำให้คนฟังสามารถฟังธรรมได้อย่างรื่นรมย์ ได้ยินได้ฟังครั้งใดก็เกิดมีแรงยึดเหนี่ยวจิตใจจนเกิดความตั้งมั่น นำไปสู่การยกระดับจิตของตนให้สูงยิ่งๆ ขึ้น

คติพจน์

ขันติ อดทนกายใจ เพื่อปัญญา
มุ่งศึกษาสำเร็จสวัสดิ์
วางเรื่องเครื่องข่มสบายเป็นสุขศรี
สติมีปัญญาเกิดประเสริฐสันติ

สด. พระญาณสังวร

คำสอนจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร หากใครได้ฟังแล้วน้อมใจนำข้อธรรมนั้นไปคิดใคร่ครวญโดยพิจารณาให้แยบคาย ก็จะเกิดปัญญาอันนำไปสู่ความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น สามารถคลี่คลายปัญหาชีวิตของตนเองได้ เป็นการยกระดับจิตใจให้สูงยิ่งขึ้น จนเชื่อมโยงไปสู่การเข้าใจความหมายที่แท้ของชีวิต การฟังธรรมจึงเป็นเครื่องนำพาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า ความคิดสติปัญญาเจริญงอกงาม มีชีวิตที่พัฒนาขึ้น นำพามาซึ่งความสุข ความสำเร็จอันลึกซึ้งที่โลกทางวัตถุไม่มีวันจะให้ได้

ผู้ที่สนใจรับฟังพระธรรมเทศนาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สามารถรับฟังได้ทางเว็บไซต์ **www.youtube.com** โดยใช้คำค้นว่า “สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก”

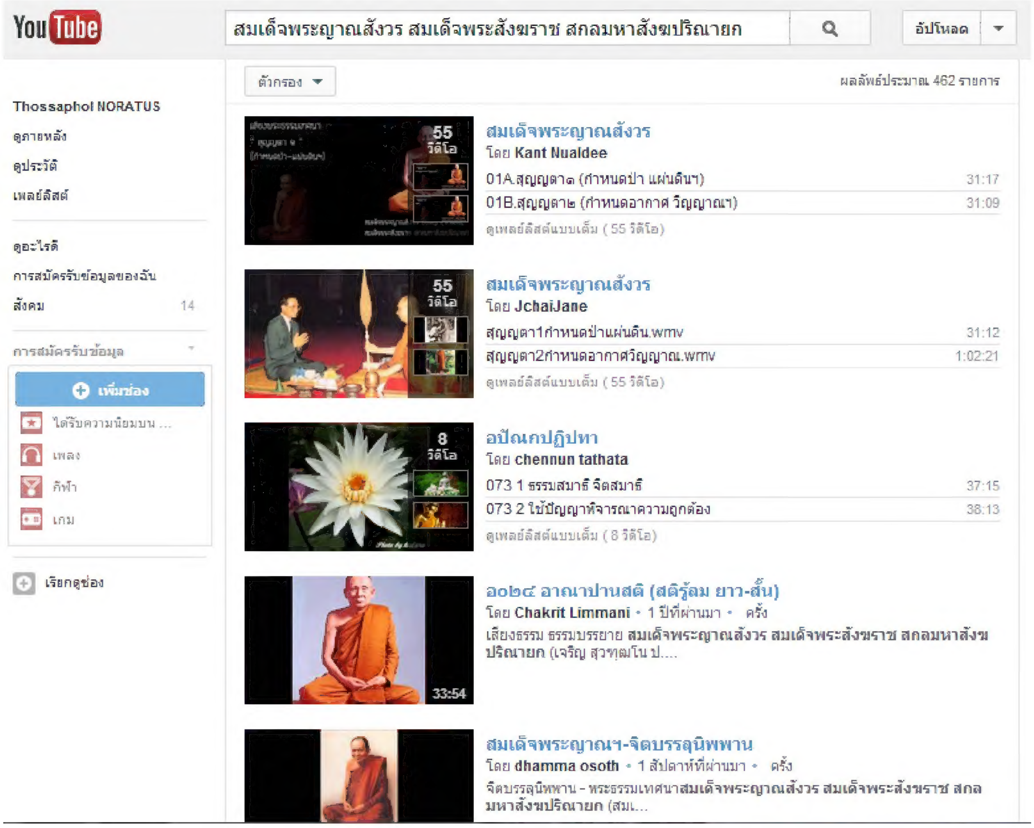

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเป็นเอนกประการ ทรงเป็นนักวิชาการและนักวิเคราะห์ธรรมตามหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า "ธมัมวิจิยะ" หรือ "ธัมมวิจัย" เพื่อแสดงให้เห็นว่าพุทธธรรมนั้นสามารถประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของชีวิตได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด ทรงมีผลงานด้านพระนิพนธ์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษจำนวนกว่า ๑๐๐ เรื่อง ประกอบด้วยพระนิพนธ์แสดงคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง รวมถึงความเรียงเชิงศาสนคดีอีกจำนวนมาก ซึ่งล้วนมีคุณค่าควรแก่การศึกษา สถาบันการศึกษาของชาติหลายแห่งตระหนักถึงพระปรีชาสามารถและคุณค่าแห่งงานพระนิพนธ์ ตลอดถึงพระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ จึงได้ทูลถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์เป็นการเทิดพระเกียรติหลายสาขา

สำหรับพระนิพนธ์ในสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงนิพนธ์เรื่องต่างๆ ไว้จำนวนมาก ทั้งที่เป็นตำรา พระธรรมเทศนา และทั่วไป ซึ่งเป็นหนึ่งในสื่อที่ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ พอประมวลได้ดังนี้

๑. **ประเภทตำรา** ทรงเรียบเรียงวากยสัมพันธ์ ภาค ๑-๒ (สำหรับใช้เป็นหนังสือประกอบการศึกษาของนักเรียนบาลี) และยังอำนวยการจัดทำปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

๒. **ประเภทพระธรรมเทศนา** มีอยู่เป็นจำนวนมาก เท่าที่พิมพ์เป็นเล่มแล้ว เช่น ปัญจคุณ ๕ กัณฑ์ ทศพลญาณ ๑๐ กัณฑ์ มงคลเทศนา โอวาทปาฏิโมกข์ ๓ กัณฑ์ สังฆคุณ ๙ กัณฑ์ มงคลวิเสสกถา ญาณสังวรเทศนา เป็นต้น

๓. **ประเภทงานแปลเป็นภาษาต่างประเทศ** ทรงริเริ่มและดำเนินการให้แปลตำราทางพระพุทธศาสนา จากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อใช้ในการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น นวโกวาท วินัยมุข พุทธประวัติ ภิกขุปาฏิโมกข์ อุปสมบทวิธี และการทำวัตรสวดมนต์ ทรงดำเนินการให้มีการแปลหลักสูตรนักธรรมตรี โท เอก ครบทุกเล่ม

๔. **ประเภททั่วไป** มีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น การนับถือพระพุทธศาสนา, **หลักพระพุทธศาสนา**, พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ, ๔๕ พรรษาพระพุทธเจ้า, **พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร** (ไทย-อังกฤษ), วิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องทางธรรม, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, เรื่องกรรม, ศีล (ไทย-อังกฤษ), แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน, อาหุเนยโย, อวิชชา, สันโดษ, หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติอบรมจิต, การบริหารจิตสำหรับผู้ใหญ่, บัณฑิตกับโลกธรรม, แนวความเชื่อ, บวชดี, บุพการี-กตัญญูกตเวที, คำกลอนนิราศสังขาร, ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร, จิตตนคร เป็นต้น

พระศาสนากิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สากล

นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นต้นมา ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นผู้รับผิดชอบกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ทรงริเริ่มสืบสานสายสัมพันธ์อันดีงามระหว่างคณะสงฆ์ในหลายๆ ประเทศ ทั้งในแถบเอเชียและชาติตะวันตก เช่น กัมพูชา เนปาล ศรีลังกา จีน อินโดนีเซีย

ฟิลิปปินส์ อินเดีย แคนาดา อิตาลี ออสเตรเลีย อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา เป็นต้น ด้วยพระทัยอันแน่วแน่ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ที่ทรงทุ่มเทให้แก่การธำรงรักษาและเผยแผ่ธรรมะแห่งพระบรมศาสดาอย่างเต็มพระกำลังทำให้นอกจากจะเป็นการปูพื้นฐานแห่งพระพุทธศาสนาสู่ดินแดนมิตรประเทศแล้ว ยังช่วยฟื้นฟูกิจการพระพุทธศาสนาในหลายประเทศให้รุ่งเรืองขึ้น ทั้งยังกระตุ้นให้วงการพระพุทธศาสนาในประเทศนั้นๆ เกิดความตื่นตัวมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการเจริญสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างประเทศและระหว่างคณะสงฆ์ด้วยกันอีกด้วย

จากการที่คณะรัฐมนตรี ได้อนุมัติให้กรมการศาสนาดำเนินการฝึกอบรมพระธรรมทูต เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ เพื่อส่งไปประกาศพระศาสนาในต่างประเทศ ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาล ในการนี้ มหาเถรสมาคมเห็นชอบแต่งตั้ง พระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ และกรรมการมหาเถรสมาคม ให้เป็นประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ทรงเป็นพระมหาเถระไทยรูปแรกที่ได้ดำเนินงานพระธรรมทูตในต่างประเทศอย่างเป็นรูปธรรม เล่ากันมาว่าในระยะเริ่มต้นของการฝึกอบรมพระธรรมทูตนั้น พระสาสนโสภณได้ดำเนินการอย่างเข้มงวดกวดขัน ท่านทำหลักสูตรและสอนด้วยตนเอง มีการอบรมธรรมะเป็นภาษาอังกฤษ มีบางครั้งไปอบรมพระธรรมทูตที่สวนโมกข์ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระสาสนโสภณก็เดินเท้าไปจากสถานีรถไฟไชยาไปถึงสวนโมกข์ ท่านและท่านพุทธทาสภิกขุใช้วิธีการฝึกฝนบรรดาพระภิกษุตามธรรมเนียมดั้งเดิมแบบยุคพุทธกาล กระทั่งว่าเมื่อบิณฑบาตกลับมาแล้วให้พระสงฆ์ฉันภัตตาหารอยู่ตามโคนไม้ เมื่อถึงเวลาอนุโมทนา ท่านก็จะไม่ให้สวดมนต์เช่นที่เคยทำกันมา แต่จะใช้วิธีเรียกภิกษุรูปใดรูปหนึ่งขึ้นมาแล้วให้เทศน์แทน โดยกำหนดว่าเมื่อเรียกรูปไหนก็ต้องเทศน์ได้ทุกรูป เพื่อฝึกฝนความพร้อมในการเป็นพระธรรมทูต

ในปีเดียวกันนั้นเอง ในฐานะประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ พระสาสนโสภณได้รับอาราธนาให้เดินทางไปเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ เนื่องในพิธีเปิดวัดพุทธปทีป ณ กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร อันถือเป็นวัดพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบไทยวัดแรกในทวีปยุโรป ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิด เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ โอกาสเดียวกันนั้น พระสาสนโสภณได้แสดงพระธรรมเทศนา “พุทธปทีปกถา” หน้าพระที่นั่งเนื่องในการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลอาสาฬหบูชา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ องค์ทะไลลามะ ประมุขแห่งศาสนจักรทิเบตได้เสด็จเยือนวัดบวรนิเวศวิหาร ครั้งนั้นองค์ทะไลลามะ ทรงปรารภกับเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ซึ่งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ ว่าพระองค์สนใจการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานแบบเถรวาท เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ก็ทรงให้คำแนะนำแลกเปลี่ยนกับองค์ทะไลลามะถึงแนวทางปฏิบัติดังกล่าว

พ.ศ. ๒๕๑๑ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เมื่อครั้งยังเป็นที่ พระสาสนโสภณ ได้เดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนาในประเทศออสเตรเลีย เห็นว่ามีผู้สนใจพระพุทธศาสนากันมาก และบรรยากาศทั่วไปก็น่าจะส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อีกทั้งชาวพุทธในออสเตรเลียยังได้แสดงความประสงค์ใคร่มีวัดและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเพื่อประกาศพระพุทธศาสนา และได้ขอให้พระสาสนโสภณ ในฐานะผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ช่วยอนุเคราะห์เพื่อให้มีวัดไทยและพระสงฆ์ไทยในออสเตรเลียต่อคณะกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ก็ได้รับความ

เห็นชอบ จึงมีการริเริ่มจัดตั้งสำนักสงฆ์ในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นที่นครซิดนีย์ รัฐนิวเซาต์เวลส์ ออสเตรเลีย ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ พร้อมทั้งได้จัดส่งพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์ชาวต่างประเทศที่บวชศึกษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ออกไปอยู่จำพรรษาเพื่อสั่งสอนพระพุทธศาสนา ณ สำนักสงฆ์นั้นในปีเดียวกัน สำนักสงฆ์ไทย ณ นครซิดนีย์ ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยลำดับ จนมีการจัดซื้อที่ดินและตัวอาคารเพื่อสร้างเป็นวัดในนามของมหามกุฏราชวิทยาลัยในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘ และได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “วัดพุทธรังษี” นับเป็นวัดไทยแห่งแรกในทวีปออสเตรเลีย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามบรมราชกุมาร ซึ่งขณะนั้นทรงศึกษาอยู่ ณ วิทยาลัยการทหารดันทรูน (The Royal Military Collage, Duntroon) ออสเตรเลีย ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดวัดพุทธรังษี ในวันวิสาขบูชา ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร จึงเป็นผู้ทรงนำพระพุทธศาสนาเถรวาทไปสู่ทวีปออสเตรเลียเป็นครั้งแรก

ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๒ วัดบวรนิเวศวิหารเริ่มคึกคักไปด้วยชาวต่างประเทศที่ใฝ่ศึกษาพระพุทธศาสนา ณ พระอุโบสถ ทุกวันอาทิตย์มีการแสดงธรรมแก่ชาวต่างประเทศ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงมอบให้พระที่จบการฝึกอบรมจากสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศบ้าง พระชาวต่างประเทศที่จำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารและได้รับการอบรมจากพระองค์แล้วบ้าง ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้แสดงธรรม ได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศเป็นอันมาก แต่ดำเนินไปได้ไม่นานต้องหยุดลง เนื่องจากขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความรู้ภาษาอังกฤษชำนาญพอที่จะแสดงธรรม

ด้วยพระเมตตาปรารถนาให้ชาวต่างประเทศได้รู้ ได้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เช่นเดียวกับที่ประชาชนชาวไทยได้รับ แม้มีอุปสรรคการขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญ พระองค์ก็ทรงไม่ย่อท้อ ไม่ล้มเลิกความตั้งใจนี้ เพียงแต่รอคอยเวลาและความพร้อม จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๔ พระองค์ทรงฟื้นงานการแสดงธรรมแก่ชาวต่างประเทศนี้ขึ้นมาอีกครั้ง และครั้งนี้เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงสอนด้วยพระองค์เอง โดยบรรยายธรรมเป็นภาษาอังกฤษ เวลานั้น วัดบวรนิเวศวิหารมีชาวต่างประเทศจากทุกมุมโลก ทั้งจากสหรัฐอเมริกา ยุโรป และเอเชีย เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งมีผู้ที่สนใจมาฝึกปฏิบัติสมาธิกรรมฐานโดยเฉพาะ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร จึงทรงจัดตั้ง **“Dhamma Class”** (ชั้นเรียนธรรมะ) ขึ้นที่กุฏิของพระองค์เอง ณ ห้องหน้ามุขชั้นล่างของพระตำหนักคอยท่าปราโมช จัดให้เป็นห้องเรียนธรรมะสำหรับชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ โดยได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๗ จึงยุติลง เพราะท่านผู้สอนมีภารกิจด้านอื่นๆ มากขึ้น และขาดพระสงฆ์ผู้สามารถที่จะรับช่วงกิจกรรมนี้ต่อไป

ตลอดหลายปีที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงวางพื้นฐานสำหรับเป้าหมายใหญ่อีกเป้าหมายหนึ่งในภายหน้าอย่างมิได้ทรงย่อท้อ นั่นคือ เผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้งอกงามไพบูลย์ยิ่งขึ้นในสากลโลก เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจในต่างประเทศมาแต่ครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ ด้วยความทุ่มเทของพระองค์ ที่ทรงริเริ่มสืบสานสายสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ รัฐบาล และพุทธศาสนิกชน กิจการพระพุทธศาสนาในหลายประเทศได้รับการฟื้นฟูและเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น อาทิ พ.ศ. ๒๕๑๓ เสด็จไปให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรชาวอินโดนีเซียเป็นครั้งแรก ณ มหาเจดีย์บุโรพุทโธ (บุโรบูดู) เป็นการปลูกสมณวงศ์แบบสยาม

วงศ์ในประเทศอินโดนีเซียขึ้นเป็นครั้งแรก และได้เสด็จไปให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรอินโดนีเซียอีกหลายครั้งในเวลาต่อมา นับว่าเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรทรงให้กำเนิดคณะสงฆ์เถรวาทขึ้นในประเทศอินโดนีเซีย

พ.ศ. ๒๕๒๘ เสด็จไปให้การบรรพชาแก่ศากยะกุลบุตร ณ กรุงกาฐมาณฑุ ราชอาณาจักรเนปาล โดยครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานไตร ๒๐ ไตร จึงนับเป็นเหตุการณ์สำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในเนปาล เพราะนอกจากจะเป็นการบรรพชาในพระบรมราชานุเคราะห์เป็นครั้งแรกแล้ว ยังเป็นการช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศเนปาล ทำให้ประเพณีการบวชฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเนปาลยุคปัจจุบัน

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรทรงเจริญศาสนไมตรีกับองค์ดาไล ลามะ กระทั่งเป็นที่ทรงคุ้นเคยและได้วิสาสะกันหลายครั้ง จากการที่องค์ทะไลลามะ ประมุขแห่งศาสนจักรทิเบต ได้เสด็จเยือนราชอาณาจักรไทยหลายครั้ง และทุกครั้งจะต้องเสด็จเยือนวัดบวรนิเวศวิหาร และทรงพบปะสนทนากับเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ด้วย พระองค์จึงทรงคุ้นเคยกับเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรเป็นอย่างดี ในการเสด็จประเทศไทยเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ ทรงประทับแรมที่วัดบวรนิเวศวิหาร คำแรกที่องค์ทะไลลามะตรัสทักทายเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เมื่อทรงพบกันในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ก็คือ *“พี่ชายคนโตของข้าพเจ้า”* เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร อันแสดงถึงความเคารพนับถือว่าทรงมีต่อกันเพียงไร

ต่อมาระหว่างวันที่ ๒๐ มิถุนายน – ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้กราบทูลอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ รวมเป็นเวลา ๑๓ วัน นับเป็นประมุขแห่งศาสนจักรพระองค์แรกที่รัฐบาลจีนกราบทูลอาราธนาให้เสด็จเยือนจีนอย่างเป็นทางการ

ในการเสด็จเยือนจีนครั้งนั้น ทางการจีนจัดการรับรองเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ในระดับเดียวกับประมุขของประเทศ เช่นจัดที่ประทับถวาย ณ เรือนรับรองรัฐบาลเตี้ยว อวี๋ไถ (Diaoyutai State Guesthouse บางครั้งสะกดว่า “เตี้ยวหยูไถ”) กรุงปักกิ่ง อันตั้งอยู่ในพระราชอุทยานเดิมสมัยที่จีนยังมีพระจักรพรรดิ เรือนรับรองแห่งนี้ตามปกติแล้วจะใช้เป็นที่พำนักของประมุขประเทศต่าง ๆ ผู้นำรัฐบาล หรือแขกผู้มีเกียรติระดับสูงที่เดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน

พระภิกษุผู้ตามเสด็จครั้งนั้นยังจำได้ดีว่า แม้ห้องบรรทมที่ทางการจีนจัดเตรียมไว้รับรองนั้นหรูหราราวกับห้องบรรทมของฮ่องเต้ ทว่าเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ก็ทรงเลือกที่จะปูผ้าอาบน้ำฝนบนพื้นพรมแล้วบรรทมตามวิสัยของสมณะ ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าทรงมีสมณสัญญาและทรงระลึกถึงสมณสารูปอยู่เสมอ

ตลอดระยะเวลาที่ประทับอยู่ในจีน เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ได้พบปะกับผู้นำประเทศ ผู้ว่าการมณฑลต่าง ๆ ที่เสด็จเยือน ผู้นำของชาวพุทธในเมืองนั้น ๆ ตลอดถึงเสด็จเยี่ยมเยียนวัด

พระพุทธศาสนา พบปะภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก ทั้งในกรุงปักกิ่ง นครซีอาน และนครคุนหมิง

ในระหว่างการพบปะกับประธานาธิบดีเจียง เจ๋อ หมิน ประธานาธิบดีสาธารณรัฐประชาชนจีน (ในขณะนั้น) ณ ตำหนักอิ๋ง ไถ ภายในทำเนียบจงหนานไห่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ได้ทรงมีพระปฏิสันถารกล่าวฝากพระพุทธศาสนาในประเทศจีนกับท่านประธานาธิบดีไว้ว่า *"...และโดยที่พระพุทธศาสนานั้น ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนและความเสื่อมแก่ประเทศไทย ประเทศจีน และทั้งสองประเทศ จึงขอฝากพระพุทธศาสนาแก่ท่านประธานาธิบดี ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาตามสมควรด้วย..."*

นอกจากนั้น เมื่อทรงพบปะกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาล รัฐมนตรี ตลอดจนผู้ว่าการมณฑลต่างๆ ก็มักจะทรงฝากฝังขอให้ช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ กับทั้งขอโอกาสให้คณะสงฆ์ได้สั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ตลอดจนช่วยสอดส่องดูแลคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนให้ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในขอบเขตของพุทธธรรมและกฎระเบียบของบ้านเมืองด้วย

การเสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในครั้งนั้นได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวในทางพระพุทธศาสนาแก่บุคคลทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ พุทธศาสนิกชน และผู้บริหารปกครองของจีนเป็นอันมาก เพราะเป็นครั้งแรกของการเจริญศาสนสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับจีน และเป็นครั้งแรกที่ประชาชนจีนได้เห็นภาพของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอย่างเต็มตา และ "เป็นทางการ" กระทั่งพระภิกษุจีนบางรูปถึงกับออกปากว่า ไม่เคยคิดและไม่เคยเห็นมาก่อนว่าพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะได้รับการยกย่องเทิดทูนและได้รับความเคารพจากปวงชนถึงขนาดนี้ นายจ้าว ผู่ชู นายกพุทธสมาคมแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน และรองประธานสภาที่ปรึกษาทางการเมืองแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (ในขณะนั้น) ได้กล่าวยกย่องไว้ตอนหนึ่งว่า *"...พระกรณียกิจต่างๆ ของใต้ฝ่าพระบาททที่ทรงปฏิบัติอย่างเปี่ยมล้นไปด้วยพระเมตตานั้น ได้ถูกบันทึกและแสดงแก่ประชาชนชาวจีนทางจอโทรทัศน์แล้ว ผลที่ได้รับจากการเสด็จเยือนประเทศจีนของใต้ฝ่าพระบาทครั้งนี้ มีเป็นอเนกอนันต์และกว้างขวาง การเสด็จมาของใต้ฝ่าพระบาทในครั้งนี้ นับว่าเป็นเหตุการณ์ครั้งแรกของวงการคณะสงฆ์ระหว่างสองประเทศเราในระยะเวลากว่า ๑,๕๐๐ ปี และผลดีที่ได้รับจากการเสด็จมาครั้งนี้ ก็หวังว่าจะมีอิทธิพลต่อไปในอนาคตกว่า ๑,๕๐๐ ปีต่อไป..."*

พ.ศ. ๒๕๓๘ เสด็จปฏิบัติพระศาสนกิจในการประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ วัดไทยลุมพินี ณ ลุมพินี ประเทศเนปาล ทรงผลักดันให้มีการก่อสร้างจนสำเร็จ ทำให้มีวัดไทยในต่างประเทศที่ได้รับการดูแลจากรัฐบาลไทยเกิดขึ้นเป็นวัดที่ ๓ (วัดแรก คือ วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย วัดที่สอง คือ วัดพุทธประทีป สหราชอาณาจักร)

พ.ศ. ๒๕๔๑ เสด็จเยือนประเทศญี่ปุ่น ทรงเป็นประธานเปิดการประชุมนานาชาติครั้งแรกของผู้นำพระพุทธศาสนาจากทั่วโลก เรื่อง "การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลก (The First World Buddhist Propagation Conference)" ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น จัดโดยพุทธศาสนิกชนในญี่ปุ่น

จากพระศาสนากิจต่างประเทศดังกล่าวข้างต้น ทำให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นที่เคารพสักการะตลอดไปถึงพุทธศาสนิกชนในนานาประเทศ ด้วยเหตุนี้ ทางรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จึงได้ทูลถวายตำแหน่ง **“อภิธชมหารัฐคุรุ”** อันเป็นสมณศักดิ์สูงสุดแห่งคณะสงฆ์เมียนมา และที่ประชุมผู้นำสูงสุดแห่งพุทธศาสนาโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้ทูลถวายตำแหน่ง **“ผู้นำสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนาโลก”**

World Buddhist Supreme Conference
Buddhist Summit

His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara
Supreme Patriarch of the Kingdom of Thailand

Honorary Title
“Supreme Holiness of World Buddhism”

His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara,
Supreme Patriarch of the Kingdom of Thailand,
who has long been highly revered and deeply trusted by
the pious Thai people as the Supreme Patriarch of the land of smiles,
has taught the practice of wisdom and compassion, the teachings of Lord Buddha, and
has led the Kingdom toward the peaceful and prosperous country,
which serves as a model to the entire world.

The highest virtue of His Holiness extends throughout the Kingdom of Thailand and to
the Buddhist countries of the world and all human beings.
His Holiness's sincere devotion to Lord Buddha for many decades is
genuinely praised and admired from all the Buddhists throughout the world.

In appreciation of the glorious achievements of His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara,
along with the supreme Buddhist leaders of 32 countries of the world,
I hereby humbly dedicate this supreme honorary title to
His Holiness with great pleasure
on behalf of the 370 million Buddhists in the world.

September 1, 2012

Most Ven. Dr. Kyuse Enshinjoh
President of Buddhist Summit
World Buddhist Supreme Conference

การประชุมสุดยอดพุทธศาสนิกแห่งโลก
สุดยอดผู้นำชาวพุทธ

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก แห่งราชอาณาจักรไทย

ทูลถวายตำแหน่งพระเกียรติยศ
“ผู้นำคณะสงฆ์สูงสุดแห่งโลกพระพุทธศาสนา”
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
แห่งราชอาณาจักรไทย ผู้ทรงได้รับการเคารพอย่างสูงสุดและได้รับการไว้วางใจอย่างสุดซึ้ง
จากพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่เต็มเปี่ยมด้วยศรัทธา ว่าทรงเป็น
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก แห่งดินแดนแห่งรอยยิ้ม
ทรงเป็นผู้สอนพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ให้ทุกคนปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ในพระปัญญาธรรมและพระกรุณาธรรม
ทั้งทรงเป็นผู้นำราชอาณาจักรไทยไปสู่สันติภาพและความเจริญรุ่งเรือง
นับว่าเป็นแบบอย่างของสากลโลก

ทรงมีพระบารมีปกแผ่ไพศาลไปทั่วราชอาณาจักรไทย
และประเทศพุทธศาสนาทั่วโลก พร้อมมนุษยชาติทุกคน
พระศรัทธาที่เปี่ยมพระทัยในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระองค์ที่มีมายาวนาน
ได้รับการแซ่ซ้องและเทิดทูนจากพุทธศาสนิกชนทั่วโลก

ด้วยความซาบซึ้งในพระกรณียกิจทั้งปวงที่น่าสรรเสริญใน
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ข้าพเจ้าในนามของพุทธศาสนิกชน ๓๗๐ ล้านคนทั่วโลก
พร้อมสุดยอดผู้นำชาวพุทธโลกจาก ๓๒ ประเทศ
ขอทูลถวายพระเกียรติยศอันสูงสุดนี้แด่
เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ด้วยความปิติโสมนัสยิ่ง
ทูลถวาย ณ วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕ (ค.ศ. ๒๐๑๒)

พระ ดร. เกียวเซ เอ็นชินโจ
ประธานสุดยอดผู้นำชาวพุทธ
การประชุมสุดยอดพุทธศาสนิกแห่งโลก

งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

ตราสัญลักษณ์งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี

ความหมายของตราฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

อักษรพระนาม ญสส ย่อมาจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก อักษร ญ สีฟ้า (ผงคราม) หมายถึงวันประสูติ คือวันศุกร์ อักษร ส สีขาว หมายความว่าทรงบริสุทธิ์วิเศษ เป็นศรีศุภมงคลในพระบวรพุทธศาสนา อักษร ส สีเหลือง หมายความว่าทรงเป็นสกลมหาสังฆปริณายก องค์ประมุขแห่งคณะสงฆ์ อักษรพระนาม ญสส อยู่ภายใต้เศวตฉัตร ๓ ชั้น อันเป็นเครื่องยศสมณศักดิ์สำหรับสมเด็จพระสังฆราช รูปอักษรพระนามและฉัตรอยู่ภายในมณฑลประภา คือรัศมี พระเจ้า หมายความว่าทรงเป็นผู้ปราศจากมลทิน อันสืบวงศ์ของพระชินสีห์บรมศาสดา มีรูปช้างไอยราวัตชูครอบรัศมีมณฑลอยู่ หมายถึงทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และหมายถึงทรงอุบัติในสกุลคชวัตร ใต้รูปช้างไอยราวัต มีเลข มหามงคล ๑๐๐ หมายถึงทรงเจริญพระชันษายืนยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชองค์อื่นใด ในอดีตที่ผ่านมา ด้านล่างสุดผูกเป็นแพรแถบสีหงชาด (ชมพู) ขอบขลิบทองปลายทั้งสองเป็นช่อกระหนก มีข้อความอักษรสีทองว่า การฉลองพระชันษา ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ ปลายแพรแถบข้างขวาของตราสัญลักษณ์ เขียน ๒๔๕๖ เป็นปี พ.ศ.ประสูติ แถบข้างซ้ายเขียนปีที่ฉลองพระชันษาครบ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๖

The Emblem for
the Celebration of the 100th Birthday Anniversary of His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara
the Supreme Patriarch of Thailand

The cypher of "Nya-Sa-Sa" is an acronym for His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara Somdet Phra Sangharaja Sakalamahasanghaparinayaka (the Supreme Patriarch of Thailand). The letter "Nya" in blue (indigo) signifies his birth day i.e. Friday. The letter "Sa" in white signifies his quality of exceptional purity which brings lustrous auspiciousness into Buddhism. The letter "Sa" in yellow signifies his position of Sakalamahasanghaparinayaka, the Supreme Patriarch of the Buddhist Sangha.

The cypher of "Nya-Sa-Sa" is under the white three-tiered umbrella, symbol of Ecclesiastical decoration for the Supreme Patriarch. The acronym name and umbrella are inside the mandala radius i.e. the sacred radius which means His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara, the Supreme Patriarch is free from all defilements who has descended from the line of the Buddha. There is a picture of Airavata elephant raising his tusks to raise up the mandala which signifies enthronement as the Supreme Patriarch of the city of Ratanakosind and also means His Holiness was born in the lineage of Gajavatra (an elephant who takes religious vows). Under the picture of Airavata elephant there is a great auspicious number of 100 which signifies his birthday, the longest reigning Supreme Patriarch than any other Supreme Patriarch of the past. At the lower end there is a vermilion ribbon bow (pink) with golden borders ending each end with golden panicles. Inside the ribbon there are words written in gold saying 'The celebration of the 3rd October 2556 (2013).' At the right curling ribbon of the emblem 'it is written 2456 (1913),' His Holiness' birth year. At the left curling ribbon of the emblem it is written 'The celebration of the 100th birthday anniversary Buddhist Era 2556 (2013).'

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นปีมหามงคลที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จะมีพระชันษา ๑๐๐ ปี ซึ่งใช้ชื่อการจัดงานภาษาไทยว่า **"งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖"** ชื่อภาษาอังกฤษว่า **"The Celebration of the 100th Birthday Anniversary of His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara the Supreme Patriarch of Thailand 3rd October 2013"** ระยะเวลาของการจัดงานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปีฯ ตั้งแต่วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เนื่องจากวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นวันครบ ๒ รอบ หรือ ๒๔ ปี ของการได้รับ

พระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช *ทั้งนี้ สามารถสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่* ***กองอำนวยการ งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖*** *วัดบวรนิเวศวิหาร คณะสูง (นานาชาติ) ชั้น ๑ แขวงวัดบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐ โทร. ๐-๒๒๘๒-๙๘๖๖, ๐๘-๑๖๒๖-๐๐๘๔, ๐๘-๕๑๐๕-๕๘๗๓ โทรสาร ๐-๒๒๘๑-๕๐๕๑ และมูลนิธิสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร โทร. ๐-๒๒๘๒-๒๔๔๗ โทรสาร ๐-๒๒๘๑-๙๕๕๕ ดาวน์โหลดข้อมูลงานได้ที่ www.watbowon.com อีเมล: somdej100y@yahoo.com*

ในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ จึงขอเชิญชวนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ร่วมกันปฏิบัติและจัดกิจกรรมถวายเป็นพระกุศลแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ดังนี้

๑. ประดับธงตราสัญลักษณ์งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปีฯ ตามอาคารของหน่วยงานและบ้านเรือนที่เหมาะสม โดยประดับในระยะเวลาของการจัดงานฉลองพระชันษาฯ ตั้งแต่วันที่ ๒๑ เมษายน – ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

๒. เข้าร่วมงานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปีฯ ระหว่างวันที่ ๑-๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีการจัดนิทรรศการและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ พิธีทำบุญตักบาตร การจัดนิทรรศการ “พระชันษา ๑๐๐ ปี สดุดีพระสังฆบิดร” ณ อาคารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร การจัดประชุมเสวนาพระธรรมทูตไทย ๔ ทวีป *(ณ ตึก สว ธรรมนิเวศ วัดบวรนิเวศวิหาร)* พิธีบำเพ็ญพระกุศลทักษิณานุประทาน และพิธีบำเพ็ญพระกุศลฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี *(ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร)* การทอดผ้าป่าสมทบทุนมูลนิธิสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร *ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่* **http://watbowon.com**

๓. ลงนามถวายพระพรแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เนื่องในการฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี ณ พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างวันที่ ๑-๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

๔. ร่วมบริจาคโลหิตถวายเป็นพระกุศลแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เวลา ๐๘.๐๐-๑๕.๐๐ น. ณ อาคารวชิรญาณวงศ์ โรงเรียนวัดบวรนิเวศ

๕. เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการปฏิบัติบูชา “ญาณสังวร” ฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก *ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่* **www.bia.or.th**

๖. จัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระประวัติและพระศาสนกิจของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ในโรงเรียน มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา สถานที่ราชการ วัด สาธารณสถานต่างๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่พระประวัติและพระศาสนกิจให้เป็นไปอย่างกว้างขวาง *โดยผู้ที่สนใจสามารถดาวน์โหลดแผ่นภาพนิทรรศการได้ที่* **http://watbowon.com/100y/download/**

๗. จัดพิมพ์หนังสือพระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดยสามารถติดต่อขออนุญาตได้ที่ สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร เลขที่ ๒๔๘ ถนน

พระสุเมรุ แขวงวัดบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐ โทร. ๐-๒๒๘๐-๘๒๐๒ โทรสาร ๐-๒๒๘๐-๐๓๔๓ e-Mail: asakya@gmail.com

๘. การปฏิบัติบูชาตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยการไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตให้ผ่องใส

ทั้งนี้ ในส่วนของชมรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกัน (ICT for All Club) จะได้ร่วมกับสมาคมอุตสาหกรรมการแปลแห่งเอเชีย (AATI) สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาธิปไตย สมาคมพัฒนาผู้บริโภคไทย และภาคีองค์กรต่างๆ จัดทำ**โครงการเผยแพร่หนังสือพระนิพนธ์ในสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สู่ปวงชน** สามารถติดตามรายละเอียดได้ที่ **www.ictforall.org**

บทส่งท้าย

ตลอดระยะเวลากว่า ๒๓๐ ปีของกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ได้ทรงสถาปนาพระมหาเถระผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ในตำแหน่งที่สมเด็จพระสังฆราช ต่อเนื่องมาแล้ว ๑๙ พระองค์ พระองค์ที่ ๑๙ ได้แก่ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับแต่การพระราชพิธีสถาปนา เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ จนถึงบัดนี้ พุทธศักราช ๒๕๕๖ รวมเวลาที่ทรงดำรงอยู่ในตำแหน่ง ๒๔ ปี นับว่าทรงดำรงตำแหน่งนี้ยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดในอดีตที่ผ่านมา และการที่จะทรงเจริญพระชันษา ๑๐๐ ปี ในศกนี้ จึงทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่มีพระชันษายืนยาวที่สุดเท่าที่มีปรากฏมาในประวัติศาสตร์ของคณะสงฆ์ไทย

จึงขอเชิญชวนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายน้อมเกล้าฯ ถวายพระกุศลถวายพระพร ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและพระกุศลบารมีที่ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้ว จงอำนวยให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงมีพระสุขพลานามัยสมบูรณ์ ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน เสด็จสถิตเป็นสิริมิ่งมงคลแก่ปวงพุทธบริษัทและปวงชนทั่วไป ตลอดกาลนานเทอญ...**ทีฆายุโก โหตุ สังฆปริณายโก ทีฆายุโก โหตุ สังฆราชา**

เอกสารอ้างอิง

กองอำนวยการ งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖. (๒๕๕๖). **พระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน คชวัตร).** [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก : http://www.watbowon.com/100y/พระประวัติไทย_english.pdf/. (วันที่ค้นข้อมูล: ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๖),

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (๒๕๕๕). **100 คำสอน สมเด็จพระสังฆราช.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์,

ศรัณย์ ทองปาน. (๒๕๕๕). **พระผู้สำรวมพร้อม สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก.** กรุงเทพฯ : สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช,

ส. สุทธิพันธ์. (๒๕๕๕). **รอยสรวลสมเด็จพระสังฆราช.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์,

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช. (๒๕๕๒). **พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ ตอน จิตตนคร.** กรุงเทพฯ : ร่มธรรม,

อัจฉราวดี สต็อคมันน์. (๒๕๕๒). **พระผู้เจริญพร้อม สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก.** กรุงเทพฯ : สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช,